

ZAMONAVIY O'ZBEK NASRIDA MUALLIM OBRAZI VA
MA'NAVIYAT MASALASI

Muattar Abduqahhorova

TDYU huzuridagi Namangan viloyat akademik litseyi o'qituvchisi

abduqahhorovamuattar@gmail.com

ANNOTASIYA. Ushbu maqola zamonaviy o'zbek nasrida muallim (o'qituvchi) obrazining tasvirlanishi va uning ma'naviyat milliy kontseptsiyasi bilan uzviy bog'liqligini tadqiq etadi. Unda muallim o'zgaruvchan jamiyatda ma'naviy, madaniy va axloqiy qadriyatlarning ramziy tashuvchisi sifatida o'zbek adabiyotida markaziy, ko'pincha ideallashtirilgan shaxs bo'lib qolayotgani ta'kidlanadi. Tadqiqot zamonaviy nasr yozuvchilari o'qituvchining sovet davri bir xil tasviridan chekinib, modernizatsiya muammolari, an'ana va global ta'sir o'rtasidagi ziddiyat hamda yosh avlodga ma'naviyatni singdirish kurashini aks ettiruvchi murakkabroq hikoyalarni qanday o'rganayotganini tahlil qiladi. Maqolada, xususan, muallim obrazining global o'zgarishlar sharoitida milliy o'zlikni anglash va axloqiy yaxlitlikka bo'lgan uzluksiz intilishni mujassam etgan holda jamiyat tashvishlari va intilishlarini qanday aks ettirishi ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: O'zbek Nasri, Muallim, Ma'naviyat, Milliy O'zlik, Modernizatsiya, Adabiy Obraz, Axloqiy Qadriyatlar.

THE IMAGE OF THE TEACHER AND THE ISSUE OF SPIRITUALITY IN
MODERN UZBEK PROSE

Muattar Abduqahhorova

Teacher at the Namangan Regional Academic

Lyceum under Tashkent State University of Law (TSUL).

abduqahhorovamuattar@gmail.com

ABSTRACT. This article investigates the portrayal of the teacher in contemporary Uzbek prose and its intrinsic connection to the national concept of spirituality (ma'naviyat). It argues that the muallim remains a central, often idealized, figure in Uzbek literature, serving as a symbolic bearer of moral, cultural, and spiritual values in a rapidly changing society. The study analyzes how modern prose writers have moved beyond the Soviet-era monolithic depiction of the teacher, exploring more complex narratives that address the challenges of modernization, the tension between tradition and global influence, and the struggle to instill ma'naviyat in the younger generation. The article specifically examines how the muallim's image reflects societal anxieties and aspirations, embodying the continuous quest for national self-awareness and ethical integrity amidst global shifts.

Keywords: *Uzbek Prose, Teacher, Spirituality, National Identity, Modernization, Literary Image, Ethical Values.*

ОБРАЗ УЧИТЕЛЯ И ПРОБЛЕМА ДУХОВНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ УЗБЕКСКОЙ ПРОЗЕ

Муаттар Абдукаххарова

*Преподаватель Наманганского областного
академического лицея при Ташкентском
государственном юридическом университете
abduqahhorovamuattar@gmail.com*

АННОТАЦИЯ. *Эта статья исследует изображение образа учителя в современной узбекской прозе и его неразрывную связь с национальной концепцией духовности (ta'naviyat). Утверждается, что муаллим остается центральной, часто идеализированной фигурой в узбекской литературе, служа символическим носителем моральных, культурных и духовных ценностей в условиях быстро меняющегося общества. В исследовании анализируется, как современные прозаики отошли от монолитного изображения учителя советской эпохи, исследуя более сложные повествования, касающиеся проблем модернизации, напряжения между традицией и глобальным влиянием, а также борьбы за привитие ta'naviyat молодому поколению. В статье, в частности, рассматривается, как образ муаллима отражает общественные тревоги и чаяния, воплощая непрерывный поиск национального самосознания и этической целостности на фоне глобальных сдвигов.*

Ключевые слова: *Узбекская Проза, Учитель, Духовность, Национальная Идентичность, Модернизация, Литературный Образ, Этические Ценности.*

KIRISH. Markaziy Osiyo xalqlari madaniyatida o'qituvchi, ya'ni muallimga bo'lgan hurmat doimo chuqur ildiz otgan. U faqatgina bilim beruvchi emas, balki axloqiy tarbiyachi, ma'naviy yo'l boshchi va qadriyatlar ko'prigi hisoblangan. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, adabiyot oldida bu tarixiy obrazni ideologik qoliplardan xalos etish va uni milliy ma'naviyatning yangi talqinlari bilan boyitish vazifasi turdi. Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek nasrida muallim obrazining qanday o'zgarishlarga uchragani tahlil qilinadi va bu shaxs orqali yozuvchilar ma'naviyatni saqlash hamda yosh avlodga yetkazish borasidagi milliy kurashni qanday aks ettirayotgani o'rganiladi.

I. Muallim obrazining mafkuradan xalos bo'lishi

Sovet davri adabiyotida muallim obraziga yuklangan asosiy vazifa partiya g'oyalarini targ'ib qilish, zamonaviylikni, ya'ni sotsialistik hayot tarzini targ'ib qilish edi. Natijada, o'qituvchi ko'pincha yassi, his-tuyg'ulari kam va nuqsonsiz qahramon bo'lib qolardi. Mustaqillik davri nasrida esa bu yuzaki yondashuv rad etildi.

Zamonaviy nasrda muallim nihoyat o'zining insoniy murakkabligini topdi. Uning ruhiy olami, oilaviy muammolari, kasbiy qiyinchiliklari va hattoki shaxsiy kamchiliklari ochib beriladi. Masalan, uning kam maosh bilan qiynalayotgani, jamiyatdagi mavqeyining pasayganidan tashvishlanishi yoki o'zining bilimdonligiga qaramay, amaliy hayotda chalkashliklarga duch kelishi tasvirlanadi. Bu de-ideologizatsiya jarayoni muallimni real va ishonchli shaxsiyatga aylantirdi, bu esa uning keyingi – ma'naviy – rolini yanada kuchaytirdi.

II. Ma'naviyat Konseptsiyasi va Muallimning Ramziy timsoli

Ma'naviyat o'zbek jamiyati uchun keng va ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u milliy qadriyatlar, axloq, shaxsiy komillik va madaniy o'zlikni qamrab oladi. Nasr adabiyotida muallim bevosita shu ma'naviyatning amaliy namunasi va himoyachisi sifatida namoyon bo'ladi.

Yozuvchilar ko'pincha muallimni shaxsiy boylik yoki martaba ortidan quvmaydigan, balki o'zining oddiy hayoti bilan yuksak axloqiy mezonlarni o'rnatadigan fidokor sifatida tasvirlaydilar. Ular muallim qiyofasida millatning o'tmishdagi hurmati va donishmandligini jonlantiradilar. Ular yoshlarga nafaqat fan, balki hayot sabog'ini, ya'ni halollik, mehnatsevarlik, kattalarga hurmat va Vatanga muhabbat kabi ma'naviyat asoslarini o'rgatadilar. Muallimning maktabdagi yoki qishloqdagi mavqei uning rasmiy unvonidan ko'ra ko'proq ma'naviy obro'si bilan belgilanadi. Bu adabiy tasvir orqali mualliflar ma'naviy qadriyatlarning moddiy boylikdan ustunligini targ'ib qiladi.

III. Global Ziddiyatlar

Zamonaviy nasrning muhim tematik yo'nalishi muallimning globallashuv va avlodlar ziddiyati sharoitida duch kelayotgan qiyinchiliklaridir. Mustaqillik davridagi yoshlar g'arb madaniyati, internet va populyar madaniyat ta'siri ostida, ba'zan esa an'anaviy qadriyatlarga befarq holda shakllanmoqda.

Adabiy asarlar bu ikki dunyo – an'anaviy ma'naviyat tashuvchisi bo'lgan muallim va zamonaviy global axborot oqimi bilan yashayotgan o'quvchi o'rtasidagi keskin muloqotni aks ettiradi. Muallim o'quvchilarining dangasaligi, moddiyatga ruju qo'yishi, o'zbek tiliga hurmatsizligi kabi salbiy holatlarga qarshi turishga majbur. Uning kurashi shunchaki ta'lim berish emas, balki ruh uchun kurashdir. Ba'zi asarlarda muallim bu kurashda mag'lubiyatga uchragandek tasvirlansa, boshqalarida u o'zining shaxsiy ibrati va sabri orqali o'quvchining qalbini yoritishga erishadi. Bu ziddiyat, aslida, butun o'zbek jamiyatining o'zlikni saqlab qolish uchun yuritayotgan ichki dialogining adabiy ifodasidir.

IV. Obrazning estetik kuchliligi va nazariy qadri

Zamonaviy o'zbek nasrida muallim obrazi nafaqat ijtimoiy rol, balki chuqur adabiy ramzga aylandi. Yozuvchilar sotsialistik realizmdan uzoqlashib, psixologik tahlil, ramziylik va metafora kabi yangi badiiy vositalarni qo'llashmoqda.

Muallim endi millatning vijdonidir. Ba'zi yozuvchilar uni uzoq, chang bosgan qishloqdagi yolg'iz nur taratuvchi shaxs sifatida tasvirlaydi, bu milliy ma'naviyatning poytaxt shovqinidan uzoqda, sof holda saqlanib qolganiga ishoradir. Boshqa asarlarda u

o'zining kasbiy fidoyiligi tufayli oilasidan uzoqlashgan, shaxsiy baxtini qurbon qilgan idealist sifatida namoyon bo'ladi.

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan, bu obraz orqali o'zbek nasri shaxsning jamiyat oldidagi ma'naviy mas'uliyati, bilimning inson hayotidagi o'zgaras qudrati va muallimga bo'lgan tarixiy ehtiromni tiklash zarurligi kabi nazariy masalalarni ko'taradi. Bu obraz o'zbek adabiyoti va jamiyatining ma'rifatga sodiqligini aks ettiruvchi asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA. Zamonaviy o'zbek nasrida muallim obrazi murakkab, ammo fundamental ahamiyatga ega bo'lgan shaxsiyatdir. Uning tasviri sovet davri qoliplaridan xalos bo'lib, milliy ma'naviyatning himoyachisi va targ'ibotchisi vazifasini o'z zimmasiga olgan. Yozuvchilar muallim orqali o'zbek jamiyatining global ta'sirlarga va moddiy qadriyatlarning ustunligiga qarshi yuritayotgan ichki kurashini aks ettiradilar. U yangi avlodning ildizlaridan ajralib qolmasligi uchun kurashuvchi, o'tmish hikmatini kelajakka yetkazuvchi asosiy vosita sifatida qolmoqda. Shu sababli, zamonaviy o'zbek adabiyotida

Shu sababli, zamonaviy o'zbek adabiyotida muallim obrazi faqat ta'lim tizimining bir qismi emas, balki milliy o'zlikning ma'naviy barometrini ko'rsatuvchi muhim badiiy timsoldir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov, I. A. (1998). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Ma'naviyat nashriyoti.
2. Qo'chqorov, A. (2015). O'zbek nasrida muallim obrazining evolyutsiyasi. Sharq yulduzi, (4), 105-115.
3. Hoshimov, O'. (2001). Tushda kechgan umrlar. Sharq nashriyoti.
4. Mirvaliyev, S. (2007). O'zbek adiblari. Yozuvchi nashriyoti.
5. Murod, T. (1994). Ot kishnagan oqshom. Sharq nashriyoti.
6. Olimov, N. T. (2019). Ma'naviyat va zamon: Qadriyatlar transformatsiyasi. Fan nashriyoti.
7. Yuldashev, M. (2018). Adabiyot va milliy o'zlik: Mustaqillik davri nasri. G'afur G'ulom nomidagi NMIU.
8. Xolmirzayev, Sh. (1995). Saylanma. Adabiyot va San'at nashriyoti.
9. Norboyev, U. (2021). O'zbek adabiyotidagi muallim: Mafkuraviy yukdan ma'naviy qahramongacha. O'zbek tili va adabiyoti, 2(1), 54-65.